

**RECREATIEF BEZOEK
VAN ROTTERDAMMERS
AAN ROTTERDAM**

*Resultaten uit de
Vrijetijdsomnibus 2005*

drs. G.H. van der Wilt

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
april 2006

In opdracht van Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR)

© Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Auteur: drs. G.H. van der Wilt

Projectleider: drs. M. Bik

Project: 05-2457

Prijs: € 10,-

Adres: Goudsesingel 78, 3011 KD Rotterdam
Postbus 21323, 3001 AH Rotterdam

Telefoon: (010) 489 95 00

Telefax: (010) 489 95 01

E-mail: info@cos.rotterdam.nl

Website: www.cos.rotterdam.nl

INHOUD

Samenvatting en conclusies	5
1 Inleiding	7
1.1 De enquête	7
1.2 Opbouw van deze rapportage	7
2 Recreatief bezoek aan Rotterdam en andere steden	9
2.1 Aantal recreatieve bezoeken aan Rotterdam en andere steden	9
2.2 Kenmerken bezoekers en niet-bezoekers	9
2.2.1 Bezoekers	10
2.2.2 Niet-bezoekers	11
3 Recreatieve activiteiten in Rotterdam	13
3.1 Recreatieve activiteiten naar stadsdeel	13
3.2 Recreatieve activiteiten naar persoonskenmerken	14
4 Laatste bezoek in de afgelopen drie maanden	15
4.1 Activiteiten tijdens het laatste bezoek	15
4.2 Bezoekers en niet-bezoekers	15
4.3 Drie clusters bezoekers	16
4.4 Kenmerken laatste bezoek	17
4.4.1 Duur laatste bezoek	17
4.4.2 Gebruikte vervoersmiddelen	19
4.4.3 Groepssamenstelling tijdens laatste bezoek	20
4.4.4 Uitgaven tijdens laatste bezoek	22
5 Attractiviteit van Rotterdam	25
5.1 Moet Rotterdam nog aantrekkelijker?	25
5.2 Rotterdam aantrekkelijker	25
5.2.1 Waardoor moet Rotterdam aantrekkelijker gemaakt worden?	26
5.2.2 Wat zou u doen, met een miljoen?	26

Bijlagen

Samenvatting en conclusies

Het ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR) heeft als onderdeel van de 'Publieksmonitor Rotterdam' een aantal vragen op laten nemen in de Vrijetijdsomnibusenquête van 2005. De vragen over het (laatste) recreatieve bezoek aan Rotterdam verschaffen inzicht in de omvang, duur en aard van het recreatieve bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad én in het beeld dat Rotterdammers hebben van de attractiviteit van hun stad.

Bijna 90 procent van de Rotterdammers in de leeftijd van 13 – 75 jaar heeft tijdens de zomermaanden van 2005 (juli, augustus, september) één of meer recreatieve bezoeken gebracht aan één of meer Nederlandse steden. Aan de 'eigen' stad Rotterdam is, net als in 2003, door maar liefst 82 procent een recreatief bezoek gebracht. Amsterdam en Den Haag zijn wat beter bezocht dan twee jaar geleden: beide steden zijn door ongeveer een kwart van de Rotterdammers bezocht en zijn daarmee na Rotterdam de best bezochte steden.

Recreatieve activiteiten die men doorgaans in Rotterdam onderneemt zijn winkelen voor het plezier (62%), uit eten/lunchen gaan (42%), een bioscoop bezoeken (28%) en wandelen of de stad bekijken (26%). Tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam is dat niet veel anders en ook in vergelijking met 2003 wijkt dit beeld niet erg veel af.

Aan de hand van de ondernomen activiteiten door de Rotterdambezoekers zijn drie verschillende clusters te onderscheiden. 'Actieve kijkers' (rondwandelen en musea bezoeken) en 'vertierzoekers' (bezoeken van sportwedstrijden en festivals/evenementen) zijn relatief kleine clusters vergeleken bij het cluster 'consumptieve genietters' (uitgaan, terrasje pakken, bioscoop bezoeken).

Ongeveer tweederde van de laatste recreatieve bezoeken aan Rotterdam duurde tot 4 uur; 15 procent duurde langer dan 6 uur. Tijdens dat laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam maakte meer dan 50 procent van de Rotterdammers gebruik van het openbaar vervoer; een lichte daling ten opzichte van 2003. Het merendeel was op stap met de partner of met familie of vrienden. Met een gemiddelde uitgave van 75 euro hebben de Rotterdammers tijdens het laatste recreatieve bezoek 8 euro meer uitgegeven dan twee jaar geleden. Wat opvalt is dat vooral sociale minima en lager opgeleiden (veel) meer hebben uitgegeven.

Bijna driekwart van de Rotterdammers is van mening dat hun stad nog aantrekkelijker gemaakt zou moeten worden. Het vergroten van de veiligheid is daarbij de belangrijkste manier, maar ook het schoon houden van openbare ruimten, het verbeteren van de bereikbaarheid voor de auto en zorgen voor meer aantrekkelijke winkels scoren hoog. Vooral jongeren zouden ook meer terrasjes, festivals, evenementen en attracties in de stad zien, terwijl oudere Rotterdammers pleiten voor het uitbreiden van het netwerk van wandel- en fietspaden en het verbeteren van het openbaar vervoer.

Als men één miljoen euro te besteden zou hebben om Rotterdam aantrekkelijker te maken dan zou bijna een kwart dat besteden aan kleine dingen in de stad, zoals diverse optredens. Daarnaast zou een groot deel van de Rotterdammers het geld besteden aan het aantrekkelijker maken van winkelstraten (22%) en als bijdrage aan een topsportcentrum met kunstijsbaan en zwembad (13%). Slechts 3 procent zou het geld gebruiken voor een nieuw stadion De Kuip.

1 Inleiding

Op verzoek van diverse afdelingen en diensten van de gemeente Rotterdam voert het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) tweejaarlijks in het najaar een Vrijtijdsomnibusenquête (VTO) onder Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar, met als titel Wonen, recreëren en uitgaan in Rotterdam. Op verzoek van het Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam (OBR) is daarin dit jaar een aantal vragen opgenomen over het toeristisch-recreatief bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad.

1.1 De enquête

De vragenlijsten van de enquête zijn op basis van een aselechte steekproef verspreid onder 6.200 inwoners van Rotterdam. De respons op deze enquête bedroeg 46 procent (2.962 respondenten). Voor een uitgebreide responsverantwoording zie Bijlage I. De precieze formulering van de vragen over toeristisch-recreatief bezoek van Rotterdammers aan hun eigen stad is opgenomen in Bijlage II.

1.2 Opbouw van deze rapportage

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt het recreatief bezoek aan Rotterdam en andere steden geïnventariseerd. Hoeveel Rotterdammers hebben in de 3 zomermaanden van 2005 (juli, augustus, september) een recreatief bezoek gebracht aan Rotterdam en/of aan andere Nederlandse steden? Hoe zijn de verschillende groepen bezoekers en niet-bezoekers van elkaar te onderscheiden? Hoofdstuk 3 gaat over de recreatieve activiteiten die men doorgaans in Rotterdam onderneemt. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het laatste recreatieve bezoek dat men in de 3 zomermaanden van 2005 aan Rotterdam heeft gebracht. Gekeken wordt waarin de bezoekers zich onderscheiden van de niet-bezoekers, welke activiteiten men ondernam en met wie, welke vervoerswijze(n) men gebruikte, hoe lang het bezoek duurde en hoeveel men bij benadering tijdens het bezoek heeft uitgegeven. In het 5^e hoofdstuk tenslotte wordt gekeken of, en zo ja hoe, Rotterdam volgens de respondenten nog aantrekkelijker gemaakt zou kunnen worden.

Deze rapportage kent tevens drie bijlagen. In Bijlage I worden de respons en representativiteit van de Vrijtijdsomnibusenquête 2005 besproken aan de hand van de achtergrondkenmerken van de respondenten. In Bijlage II zijn de in dit rapport behandelde vragen uit de enquête letterlijk van de vragenlijst overgenomen. In Bijlage III tenslotte wordt een korte toelichting gegeven op de statistische interpretaties van de in deze rapportage weergegeven percentages en over de significantie van verschillen.

2 Recreatief bezoek aan Rotterdam en andere steden

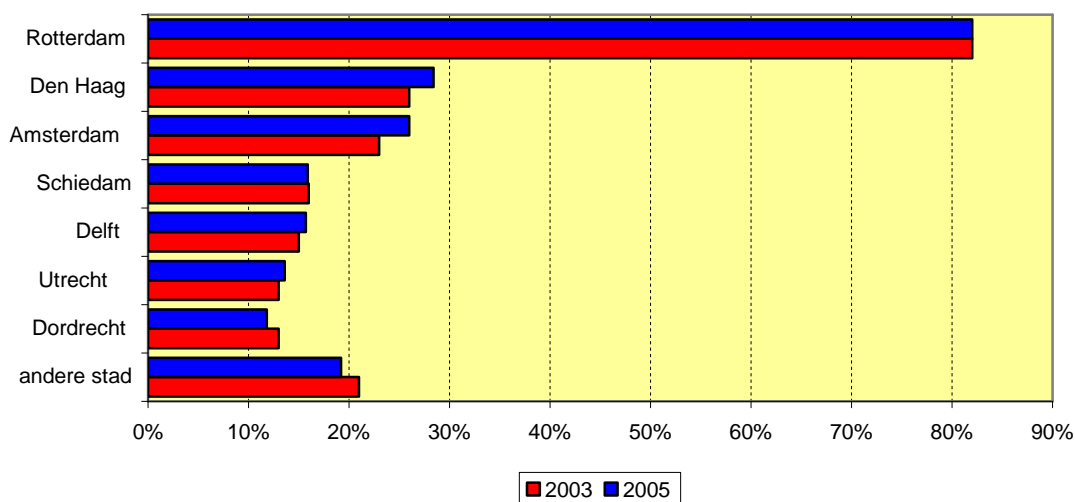
In dit hoofdstuk wordt gekeken naar het recreatieve bezoek van Rotterdammers aan Rotterdam en andere Nederlandse steden. Het gaat daarbij om bezoeken in de drie zomermaanden van 2005 (juli, augustus en september). Ook zal gekeken worden hoe de groepen bezoekers en niet-bezoekers zich van elkaar onderscheiden. Hiertoe zal gekeken worden naar de belangrijkste achtergrondkenmerken van de respondenten, zoals geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

2.1 Aantal recreatieve bezoeken aan Rotterdam en andere steden

Van alle respondenten heeft 89 procent tijdens de drie zomermaanden van 2005 één of meerdere recreatieve bezoeken gebracht aan Rotterdam of andere Nederlandse steden. In vergelijking met dezelfde vraag in de Vrijtijdsomnibusenquête van 2003 is dit een stijging van 2 procent. Ongeveer een vijfde van de respondenten heeft of één of twee steden bezocht; bijna de helft van alle respondenten heeft drie of meer steden recreatief bezocht.

Maar liefst 82 procent van de respondenten heeft een recreatief bezoek gebracht aan Rotterdam, hetzelfde percentage als in 2003. Ook Amsterdam en Den Haag zijn weer goed bezocht door recreërende Rotterdammers, iets vaker zelfs dan in 2003. In figuur 2.1 wordt een overzicht gegeven van de best bezochte steden tijdens de zomermaanden van 2003 en 2005.

Figuur 2.1 Meest bezochte steden door Rotterdammers in de zomermaanden van 2003 en 2005 (%)

2.2 Kenmerken bezoekers en niet-bezoekers

In deze paragraaf zal gekeken worden naar de belangrijkste kenmerken van recreatieve bezoekers en niet-bezoekers van één of meerdere Nederlandse steden. De kenmerken waarnaar onderscheiden zal worden zijn: geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, huishoudensinkomen en etniciteit.

2.2.1 Bezoekers

Iets meer dan een op de vijf Rotterdammers heeft één stad bezocht met een recreatief motief, 21 procent heeft twee steden bezocht en bijna 50 procent heeft in de zomermaanden van 2005 drie of meer steden bezocht. Rotterdammers tot 45 jaar, met een middelbare of hogere opleiding en met een bovenmodaal inkomen bezoeken vaker dan andere Rotterdammers drie of meer steden. Heel laag opgeleiden en sociale minima bezoeken (veel) vaker dan gemiddeld geen of slechts één stad met een recreatief motief. Deze uitkomsten komen overeen met de uitkomsten van de Vrijtijdsomnibusenquête van 2003. In tabel 2.1 staan alle percentages weergegeven.

Tabel 2.1 *Percentage Rotterdammers dat één of meer Nederlandse steden heeft bezocht met een recreatief motief*

	geen stad bezocht	1 stad	2 steden	3 of meer steden	totaal
<i>geslacht</i>					
man	11	23	20	46	100
vrouw	10	21	21	48	100
<i>leeftijd</i>					
13-24 jaar	5	18	24	53	100
25-44 jaar	7	21	23	49	100
45-64 jaar	14	23	19	44	100
65-75 jaar	21	26	14	39	100
<i>opleiding</i>					
heel laag	23	27	18	32	100
laag	13	24	22	41	100
midden	7	19	21	53	100
hoog	3	18	21	50	100
<i>inkomen</i>					
sociaal minimum	17	27	20	36	100
tot modaal	11	21	22	46	100
tot 2x modaal	8	18	21	53	100
> 2x modaal	4	21	19	56	100
<i>ethniciteit</i>					
autochtonen	9	21	20	50	100
niet-westerse allochtonen	14	22	23	51	100
totaal	11	22	21	46	100

Mensen die alleen Rotterdam bezoeken zijn vaker dan gemiddeld ouderen, mensen met een hele lage opleiding, sociale minima en, in mindere mate, niet-westerse allochtonen. Vier op de vijf Rotterdammers die een recreatief bezoek hebben gebracht aan een stad, hebben in de zomermaanden van 2005 naast de eigen stad ook één of meerdere andere steden met een recreatief motief bezocht. De groepen die hier meer dan gemiddeld voorkomen zijn jong, hebben een hoge opleiding en een bovenmodaal inkomen. Zie ook tabel 2.2.

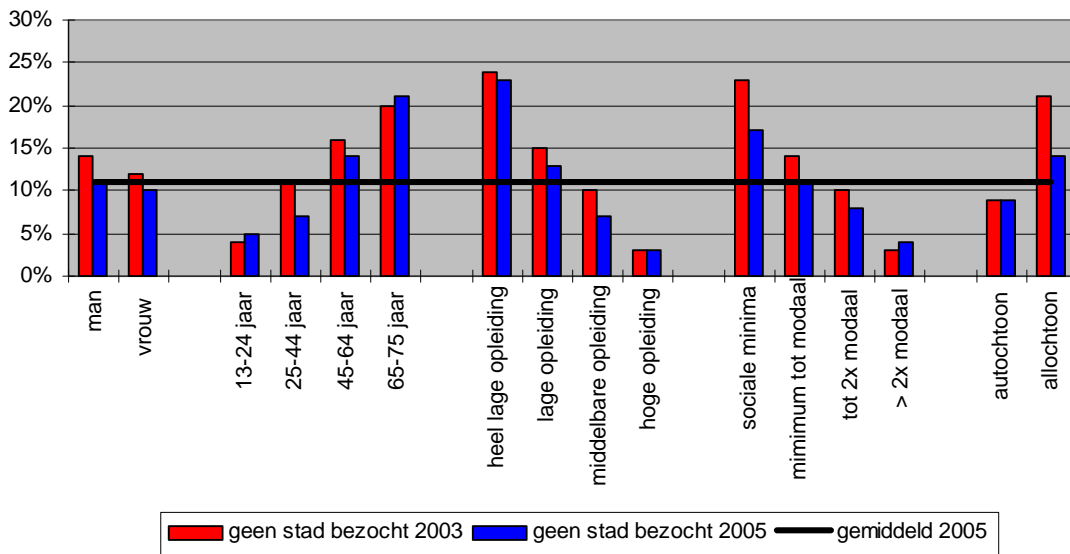
Tabel 2.2 Percentage Rotterdammers dat één of meer Nederlandse steden heeft bezocht met een recreatief motief

	alleen Rotterdam	R'dam en een andere stad	totaal
<i>geslacht</i>			
man	21	79	100
vrouw	20	80	100
<i>leeftijd</i>			
13-24 jaar	17	83	100
25-44 jaar	19	81	100
45-64 jaar	22	78	100
65-75 jaar	27	73	100
<i>opleiding</i>			
heel laag	28	72	100
laag	22	78	100
midden	18	82	100
hoog	17	83	100
<i>inkomen</i>			
sociaal minimum	28	72	100
tot modaal	20	80	100
tot 2x modaal	16	84	100
> 2x modaal	19	81	100
<i>etniciteit</i>			
autochtonen	20	80	100
niet-westerse allochtonen	22	78	100
totaal	20	80	100

2.2.2 Niet-bezoekers

Elf procent van de ondervraagde Rotterdammers heeft tijdens de zomermaanden van 2005 geen enkel recreatief bezoek gebracht aan één of meer steden. Twee jaar geleden was dat 12 procent. Een aantal groepen respondenten scoort hoger dan gemiddeld: ouderen (vanaf 45 jaar), mensen met een lage opleiding, een laag inkomen en ten slotte niet-westerse allochtonen. Ook in 2003 scoorden deze groepen, aangevuld door mannen en Rotterdammers met een minimum tot modaal inkomen, hoger dan gemiddeld. Figuur 2.2 op de volgende pagina geeft dit goed weer.

Figuur 2.2 Niet-bezoek aan steden naar enkele persoonskenmerken en gemiddelde (%)

3 Recreatieve activiteiten in Rotterdam

In dit hoofdstuk wordt gekeken wat voor recreatieve activiteiten men doorgaans in Rotterdam onderneemt. Daarbij wordt naast de achtergrondkenmerken ook per stadsdeel gekeken welke recreatieve activiteiten Rotterdammers doorgaans in Rotterdam ondernemen.

3.1 Recreatieve activiteiten naar stadsdeel

Slechts acht procent geeft aan doorgaans geen recreatieve activiteiten in Rotterdam te ondernemen. Dat is een lichte daling ten opzichte van twee jaar geleden. Uit tabel 3.1, waarin per recreatieve activiteit het percentage Rotterdammers dat die activiteiten onderneemt staat, blijkt verder dat er vijf activiteiten zijn die meer worden ondernomen dan twee jaar geleden. De grootste stijging is terug te vinden bij het bezoek aan evenementen en festivals (+5%). Waarschijnlijk hebben nieuwe evenementen als 'Monaco aan de Maas' en de 'Red Bull Airrace' hieraan bijgedragen. Verder blijkt dat vier activiteiten minder zijn ondernomen dan twee jaar geleden en dat drie recreatieve activiteiten even vaak worden ondernomen als twee jaar terug.

Tabel 3.1 Recreatieve activiteiten die Rotterdammers doorgaans in Rotterdam ondernemen naar stadsdeel waar men woont (%)

	rechter Maasoever binnen de ring	rechter Maasoever buiten de ring	linker Maasoever	totaal 2005	totaal 2003
winkelen voor het plezier	57	64	65	62	58
uit eten gaan/lunchen	44	48	38	42	42
bioscoopbezoek	30	27	27	28	30
wandelen/stad bekijken	31	21	24	26	29
terrasje pakken	30	22	21	24	21
bezoek evenementen/festivals	21	14	19	18	13
uitgaan/nachtleven	22	11	14	16	14
theater-/concertbezoek	12	19	12	14	14
bezoek sportwedstrijd/-evenement	8	12	13	11	12
museumbezoek	11	11	8	10	10
bezoek attracties	9	9	9	9	7
anders	3	1	3	2	4
geen van deze activiteiten	6	8	10	8	10

*De activiteiten die per stadsdeel meer dan gemiddeld zijn ondernomen zijn grijs gearceerd.

**Activiteiten die in 2005 meer zijn ondernomen dan in 2003 zijn groen gearceerd, activiteiten die minder dan in 2003 zijn ondernomen zijn rood gearceerd.

Bewoners van de rechter Maasoever binnen de ring ondernemen over het algemeen vaker dan gemiddeld één of meerdere recreatieve activiteiten dan bewoners van de rechter Maasoever buiten de ring en bewoners van de linker Maasoever. Het gaat vooral om bioscoopbezoek, wandelen en de stad bekijken en een terrasje pakken. De bewoners van de rechter Maasoever buiten de ring gaan vaker uit eten en naar een theater of concert terwijl bewoners van de linker Maasoever het actiefst winkelen voor het plezier.

3.2 Recreatieve activiteiten naar persoonskenmerken

In de onderstaande tabel is het ondernemen van recreatieve activiteiten afgezet tegen de persoonskenmerken. Daaruit blijkt onder andere dat winkelen voor het plezier vooral vaak door vrouwen en jongeren gedaan wordt. Uit eten gaan en een bezoek brengen aan een theater of concert komt erg vaak voor onder hoger opgeleiden en mensen met een hoog inkomen, terwijl sociale minima vrij vaak gaan wandelen en de stad bekijken. Ook niet-westerse allochtonen gaan veel vaker dan gemiddeld wandelen. Ook gaat deze groep vaker naar de bioscoop dan autochtonen. Het bezoeken van evenementen maar vooral het bezoeken van sportwedstrijden gebeurt (veel) vaker door mannen en jongeren. Ouderen tenslotte gaan het vaakst naar het museum.

Tabel 3.2 *Recreatieve activiteiten die Rotterdammers doorgaans in Rotterdam ondernemen naar persoonskenmerken (%)*

	winkelen	terrasje	uit eten	uitgaan	theater	bioscoop	museum	attracties	wandelen	evenementen	sport
<i>geslacht</i>											
man	53	26	39	18	12	28	9	10	27	20	17
vrouw	69	23	45	14	14	28	10	9	24	17	6
<i>leeftijd</i>											
13-24 jaar	79	25	35	42	6	51	3	9	20	17	13
25-44 jaar	62	27	49	17	13	33	9	11	22	22	11
45-64 jaar	58	21	41	4	18	15	13	8	32	18	11
65-75 jaar	51	19	33	2	16	8	17	7	29	9	9
<i>opleiding</i>											
heel laag	64	13	22	12	5	22	4	9	32	13	10
laag	64	24	39	12	13	23	8	11	26	17	13
midden	65	26	42	22	14	34	9	11	23	23	13
hoog	56	31	63	15	21	32	19	6	24	18	7
<i>inkomen</i>											
soc. min.	63	17	26	17	7	29	8	10	34	18	10
tot mod.	64	26	40	18	10	26	9	10	28	20	11
tot 2x mod.	61	27	47	14	18	30	11	11	22	20	10
> 2x mod.	61	28	62	12	22	28	14	7	19	15	13
<i>etniciteit</i>											
autocht.	61	28	46	14	17	25	12	8	21	17	11
niet-west.	65	16	35	20	7	35	5	12	36	20	10
allocht.											
totaal	62	24	42	16	14	28	10	9	26	18	11

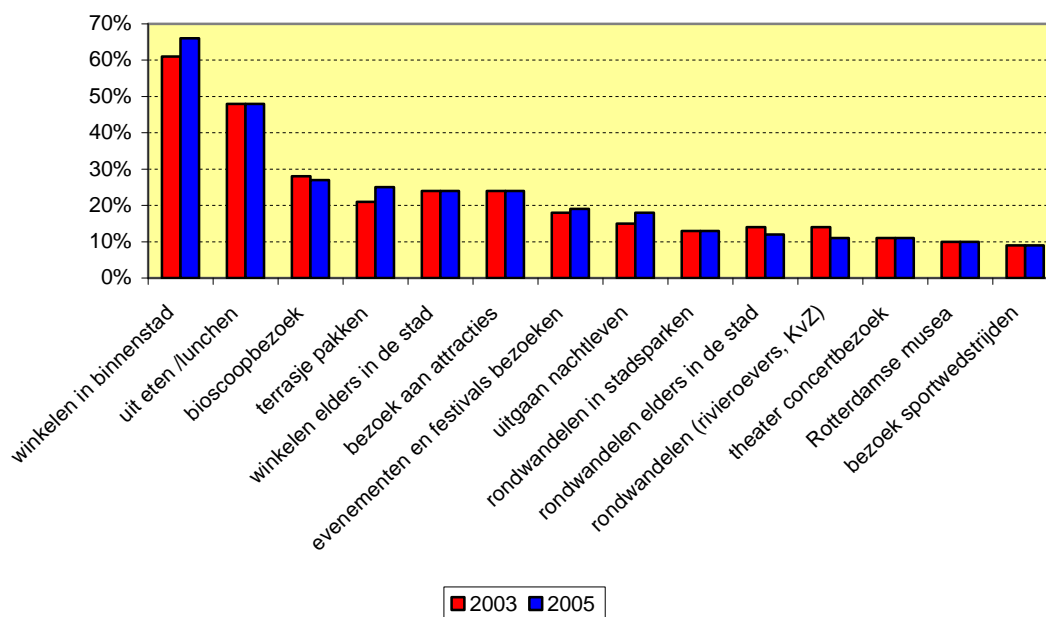
4 Laatste bezoek in de afgelopen drie maanden

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het laatste recreatieve bezoek dat men in de drie zomermaanden van 2005 aan Rotterdam heeft gebracht. Gekeken wordt welke activiteiten men heeft ondernomen, waarin de bezoekers zich onderscheiden van de niet-bezoekers, met wie men dat bezoek bracht, hoe lang het bezoek duurde en hoeveel men bij benadering heeft uitgegeven tijdens dat laatste bezoek.

4.1 Activiteiten tijdens het laatste bezoek

Tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam van tenminste 2 uur hebben bezoekers vooral in de binnenstad gewinkeld of zijn ze uit eten/lunchen geweest. De cijfers van 2005 wijken niet veel af van de cijfers uit 2003; winkelen in de binnenstad, een terrasje pakken, evenementen en festivals bezoeken en uitgaan zijn in 2005 iets vaker gebeurd dan in 2003, het bioscoopbezoek en het wandelen in de stad en langs de rivieroeveren zijn iets afgenomen en de overige activiteiten zijn gelijk gebleven ten opzichte van 2003.

Figuur 4.1 Recreatieve activiteiten tijdens het laatste bezoek aan Rotterdam (in % van de Rotterdam-bezoekers) vergeleken met 2003

4.2 Bezoekers en niet-bezoekers

Net als in 2003 heeft iets meer dan 80 procent van de Rotterdammers in de drie zomermaanden van 2005 een recreatief bezoek gebracht aan Rotterdam. Driekwart van de Rotterdammers heeft in de vragenlijst ook aangegeven welke activiteiten, van minimaal 2 uur, ze tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam in de zomer van 2005 hebben ondernomen. In tabel 4.1 staan de belangrijkste achtergrondkenmerken van de bezoekers en

niet-bezoekers. Ouderen, laag opgeleiden en sociale minima zijn oververtegenwoordigd bij de niet-bezoekers; jongeren, hoog opgeleiden en bovenmodale inkomens bij de bezoekers.

Tabel 4.1 Rotterdammers die in de drie zomermaanden van 2005 wel en geen recreatief bezoek hebben gebracht aan Rotterdam, naar persoonskenmerken (%)

	bezoekers	niet-bezoekers	totaal
<i>geslacht</i>			
man	73	27	100
vrouw	76	24	100
<i>leeftijd</i>			
13-24 jaar	83	17	100
25-44 jaar	79	21	100
45-64 jaar	71	29	100
65-75 jaar	56	44	100
<i>opleiding</i>			
heel laag	54	46	100
laag	68	32	100
midden	82	18	100
hoog	89	11	100
<i>inkomen</i>			
sociaal minimum	65	35	100
tot modaal	74	26	100
tot 2x modaal	78	22	100
> 2x modaal	86	14	100
<i>etniciteit</i>			
autochtonen	78	22	100
niet-westerse allochtonen	67	33	100
totaal	75	25	100

4.3 Bezoekers naar drie clusters van activiteiten

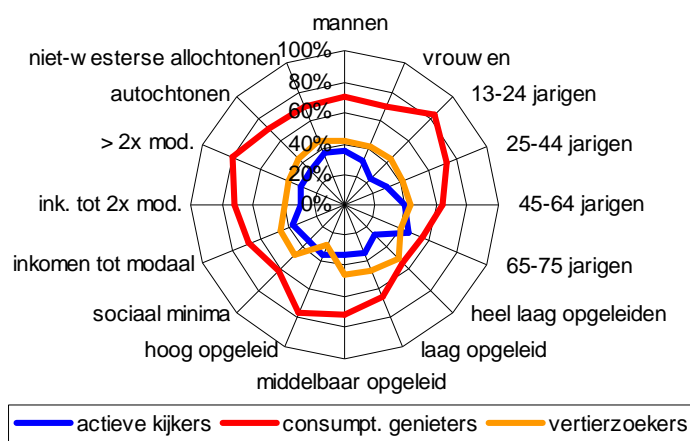
Op basis van de ondernomen activiteiten, die vaak in samenhang met elkaar worden ondernomen, kunnen drie onderscheidende clusters van activiteiten worden gevormd. Tot het cluster 'actieve kijkers' (rondwandelen langs: rivieroever, de Kop van Zuid, in stadsparken en elders in de stad en bezoeken van Rotterdamse musea) kan 33 procent van de Rotterdam-bezoekers worden gerekend. Dat is een lichte daling ten opzichte van twee jaar geleden (35%). In het cluster 'consumptieve genietters', waartoe 70 procent van de Rotterdam-bezoekers gerekend kan worden, zitten Rotterdammers die uitgaan, een terrasje pakken, een bioscoop bezoeken of uit eten/lunchen gaan. Ten opzichte van twee jaar geleden (67%) is dit cluster licht gegroeid. Het derde cluster tenslotte is het cluster 'vertierzoekers': mensen die sportwedstrijden, evenementen en festivals bezoeken. 42 procent van de activiteiten die door Rotterdammers zijn ondernomen, kan tot dit cluster gerekend worden; een stijging van 2 procent ten opzichte van 2003.

In figuur 4.2 zijn de persoonskenmerken per cluster weergegeven. Daaruit kan onder andere

opgemaakt worden dat sociale minima, ouderen en heel laag opgeleiden minder 'consumptief genieten' dan overige Rotterdammers. Verder valt op dat hoger opgeleiden beduidend minder vertier zoeken dan Rotterdammers met een lagere opleiding en dat ouderen hoog scoren als actieve kijkers.

Figuur 4.2 Persoonskenmerken Rotterdambezoekers naar cluster (%)

4.4 Kenmerken laatste bezoek

Over het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam is behalve de soort activiteit(en) die men heeft ondernomen ook gevraagd naar de duur van het laatste bezoek, de vervoermiddelen die zijn gebruikt voor en/of tijdens het laatste bezoek, met wie men het laatste bezoek heeft ondernomen en hoeveel men bij benadering heeft uitgegeven tijdens het laatste bezoek.

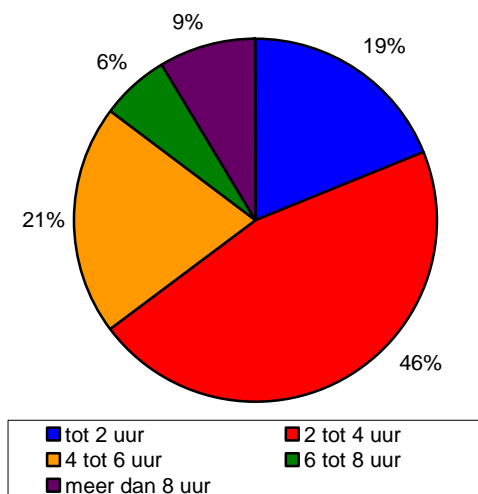
4.4.1 Duur laatste bezoek

Het grootste deel van de laatste recreatieve bezoeken aan Rotterdam duurde 2 tot 4 uur (46%). Ongeveer één op de vijf laatste recreatieve bezoeken aan Rotterdam duurde tot 2 uur en ook bezoeken van 4 tot 6 uur tellen ongeveer voor één vijfde mee. Evenals in 2003 duurde 15 procent van de laatste recreatieve bezoeken aan Rotterdam langer dan 6 uur (figuur 4.3).

Mannen en vrouwen verschillen nauwelijks van elkaar als gekeken wordt naar de duur van het laatste bezoek. In 2003 bestonden er iets meer verschillen tussen de twee groepen: mannen brachten toen vaker dan vrouwen een bezoek van langer dan 6 uur. Qua leeftijd bestaan er wel enkele verschillen: minder jongeren brengen een bezoek van 2 tot 4 uur, daarentegen brengen bijna twee keer zoveel jongeren als Rotterdammers in andere leeftijdsklassen een bezoek tussen de 6 en 8 uur. Ook qua opleiding bestaan er enkele verschillen: de duur van het laatste bezoek is bij (heel) laag opgeleiden ongeveer anderhalf keer zo vaak langer dan 6 uur dan bij hoger opgeleiden. Dit zelfde beeld is te zien bij het inkomen: sociale minima brengen ongeveer

anderhalf keer zo vaak een bezoek van langer dan 6 uur dan Rotterdammers met een meer dan twee keer modaal inkomen. Naar etniciteit tenslotte bestaan, evenals bij geslacht, slechts geringe verschillen (tabel 4.2).

Figuur 4.3 Duur van het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam

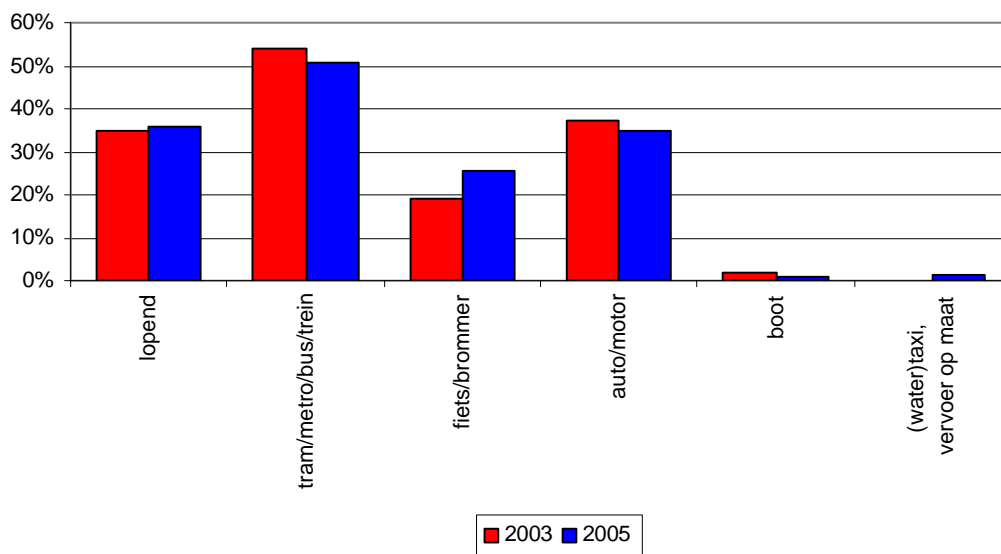
Tabel 4.2 Duur van het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam naar persoonskenmerken (%)

	tot 2 uur	2 tot 4 uur	4 tot 6 uur	6 tot 8 uur	meer dan 8 uur	totaal
<i>geslacht</i>						
man	21	46	18	6	9	100%
vrouw	18	46	22	6	8	100%
<i>leeftijd</i>						
13-24 jaar	16	41	24	9	10	100%
25-44 jaar	21	47	21	5	7	100%
45-64 jaar	21	46	19	5	10	100%
65-75 jaar	16	48	20	4	12	100%
<i>opleiding</i>						
heel laag	22	43	18	6	11	100%
laag	17	48	20	5	10	100%
midden	18	43	22	8	9	100%
hoog	21	48	21	4	6	100%
<i>inkomen</i>						
sociale minima	20	43	19	6	13	100%
minimum tot modaal	17	47	21	7	8	100%
modaal tot 2x modaal	19	47	22	5	7	100%
meer dan 2x modaal	22	45	20	6	7	100%
<i>etniciteit</i>						
autochtonen	18	46	22	6	8	100%
niet-westerse allocht.	22	44	17	6	11	100%
<i>totaal</i>	19	46	21	6	9	100

4.4.2 Gebruikte vervoersmiddelen

In vergelijking met 2003 hebben er in 2005 iets meer mensen met de fiets of brommer een recreatief bezoek aan Rotterdam gebracht. Daarentegen zijn er in 2005 wat minder mensen met het openbaar vervoer en met de auto of motor gegaan dan twee jaar eerder. Bij de overige vervoersmiddelen zijn er nauwelijks verschillen tussen 2003 en 2005. In tegenstelling tot 2003 hebben in 2005 nog wel enkele bezoekers gebruik gemaakt van de (water)taxi of vervoer op maat (figuur 4.4).

Figuur 4.4 Gebruikte vervoermiddelen tijdens het laatste bezoek aan Rotterdam (%)

Vrouwen hebben meer dan mannen gebruik gemaakt van het openbaar vervoer voor of tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam. Mannen daarentegen zijn vaker gaan lopen en hebben vaker de fiets/brommer of auto/motor genomen. Wat bij de leeftijdsklassen opvalt is dat jongeren het meeste hebben gelopen, zowel ouderen als jongeren vaak met het openbaar vervoer zijn gegaan en mensen die daar qua leeftijd tussenin zitten weer vaker de auto/motor hebben genomen. Wat ook opvalt is dat ouderen vaker dan respondenten uit de andere leeftijdsklassen de (water)taxi dan wel met vervoer op maat hebben gebruikt. Qua opleiding valt op dat het openbaar vervoer veel minder is gebruikt door hoger opgeleiden, die weer vaker dan anderen gebruik hebben gemaakt van de fiets of brommer. Het openbaar vervoer is het meeste gebruikt door de lagere inkomens, de auto of motor vooral door Rotterdammers met een bovenmodaal inkomen. Wat betreft de etniciteit tenslotte wordt duidelijk dat allochtonen veel meer gebruik hebben gemaakt van het openbaar vervoer dan autochtonen, die daarentegen twee keer zo vaak als allochtonen de fiets of brommer hebben gebruikt (tabel 4.3).

Tabel 4.3 Gebruikte vervoermiddelen tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam naar persoonskenmerken (%)

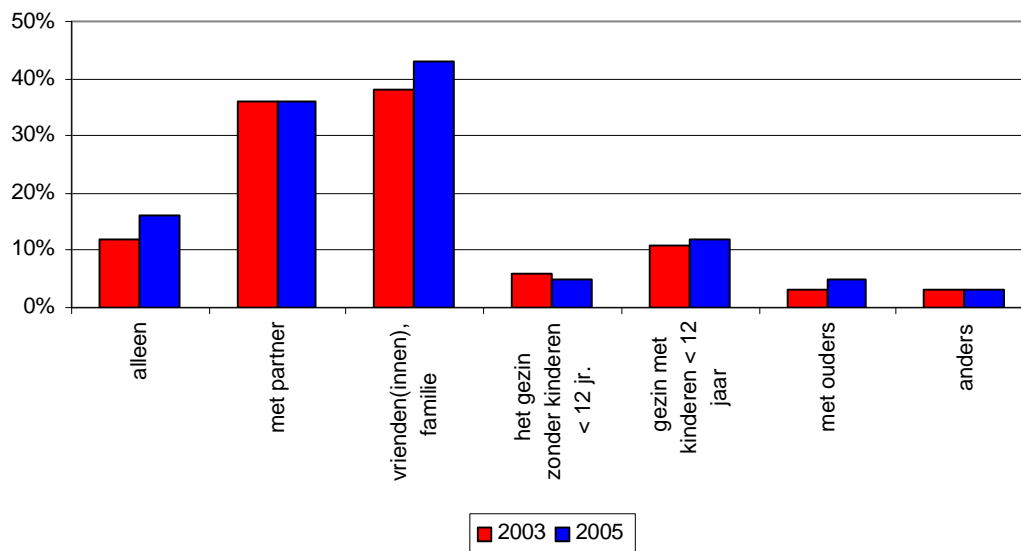
	lopend	tram/metro			(water)taxi	
		/bus/trein	fiets/brommer	auto/motor	boot	/vervoer op maat
<i>geslacht</i>						
man	37	47	29	37	1	1
vrouw	35	54	24	33	1	1
<i>leeftijd</i>						
13-24 jaar	39	63	24	27	1	1
25-44 jaar	34	41	29	40	1	1
45-64 jaar	36	53	25	35	2	1
65-75 jaar	31	66	18	32	0	4
<i>opleiding</i>						
heel laag	34	57	25	29	0	1
laag	29	59	20	35	1	1
midden	40	54	21	40	1	1
hoog	37	35	38	32	2	1
<i>inkomen</i>						
sociale minima	39	63	24	22	1	2
minimum tot modaal	39	53	27	33	1	1
modaal tot 2x modaal	31	49	26	38	1	1
meer dan 2x modaal	35	37	26	46	2	2
<i>ethniciteit</i>						
autocht.+	34	47	30	35	1	1
aandachtsgroep	41	60	15	34	1	1

4.4.3 Groepssamenstelling tijdens laatste bezoek

Tijdens het laatste recreatieve bezoek in 2005 aan Rotterdam waren de respondenten vaker met vrienden of familie op stap dan in 2003. Ook was men wat vaker alleen op stap. De overige groepssamenstelling tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam zijn nagenoeg gelijk gebleven aan 2003 (figuur 4.5).

Wanneer wordt gekeken naar de groepssamenstelling van het laatste bezoek in verhouding tot de persoonskenmerken, dan valt op dat mannen veel vaker dan vrouwen met hun partner op stap zijn gegaan. Vrouwen daarentegen zijn vaker met vrienden of familie geweest. Ouderen zijn veel vaker met hun partner op stap gegaan dan jongeren, die daarentegen vaker met vrienden of familie zijn gegaan. Wat daarnaast uit tabel 4.4 opgemaakt kan worden is dat Rotterdammers in de leeftijdsklasse van 25 tot en met 44 jaar veel vaker met het gezin met jonge kinderen op stap zijn gegaan dan Rotterdammers in een andere leeftijdsklasse. Verder blijkt nog dat hoger opgeleiden, autochtonen en Rotterdammers met een bovenmodaal inkomen vaker dan anderen met de partner een recreatief bezoek aan Rotterdam hebben gebracht, en lager opgeleiden, allochtonen en Rotterdammers met een lager inkomen vaker dan anderen met vrienden of familie.

Figuur 4.5 Groepssamenstelling tijdens laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam (%)

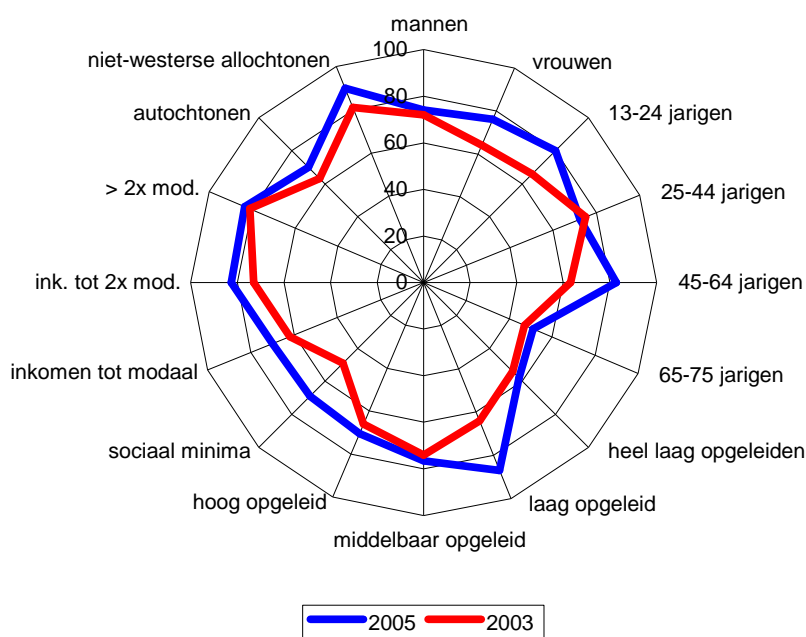
Tabel 4.4 Groepssamenstelling tijdens laatste bezoek aan Rotterdam naar persoonskenmerken (%)

	alleen	met partner	vrienden /familie	gezin z. kind < 12 jaar	gezin met kind < 12 jaar	met ouders	anders
<i>geslacht</i>							
man	17	42	37	5	11	3	3
vrouw	16	32	48	6	12	6	4
<i>leeftijd</i>							
13-24 jaar	10	21	68	1	4	10	3
25-44 jaar	13	35	39	6	21	5	3
45-64 jaar	25	44	33	8	6	3	4
65-75 jaar	16	50	39	2	5	0	3
<i>opleiding</i>							
heel laag	19	28	47	5	9	8	3
laag	18	39	40	6	11	4	4
midden	15	32	46	6	13	6	2
hoog	16	41	42	4	13	4	4
<i>inkomen</i>							
sociale minima	22	21	46	6	12	6	4
minimum tot modaal	19	31	47	4	10	4	3
modaal tot 2x modaal	12	43	42	6	11	7	2
meer dan 2x modaal	12	48	37	7	13	3	3
<i>etniciteit</i>							
autocht.+	16	40	41	5	10	5	3
aandachtsgroep	17	26	50	6	15	5	4

4.4.4 Uitgaven tijdens laatste bezoek

Als laatste is gevraagd hoeveel men bij benadering heeft uitgegeven tijdens het laatste recreatieve bezoek dat men in de zomermaanden van 2005 aan Rotterdam heeft gebracht. Gemiddeld genomen heeft men tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam € 75 uitgegeven, ongeveer 8 euro meer dan in 2003. In het spinnenweb in figuur 4.6 is de gemiddelde uitgave per persoonskenmerk weergegeven. Daaruit blijkt dat lager opgeleiden (€ 87) en allochtonen (€ 90) tijdens hun laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam het meeste hebben uitgegeven. Ouderen (€51) en heel laag opgeleiden (€58) hebben het zuinigst gedaan tijdens hun laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam. Met uitzondering van de groep Rotterdammers van 25 tot en met 44 jaar hebben alle andere groepen (veel) meer uitgegeven dan twee jaar geleden. Sociale minima, Rotterdammers van 45 tot en met 64 jaar (+ € 20) en laag opgeleiden (+ € 23) spannen de kroon.

Figuur 4.6 Gemiddelde uitgaven tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam naar persoonskenmerken in 2005 en 2003 (in euro's)

In tabel 4.5 tenslotte zijn de uitgaven ondergebracht in vier categorieën en is gekeken of er nog verschillen bestaan naar persoonskenmerken. Daaruit blijkt dat iets meer mannen dan vrouwen tijdens het laatste bezoek meer dan 100 euro hebben uitgegeven. De meeste jongeren én de meeste ouderen hebben niet meer dan 24 euro uitgegeven, terwijl meer dan de helft van alle Rotterdammers van 25 tot en met 64 jaar tijdens het laatste bezoek meer dan 50 euro heeft uitgegeven. Het uitgavenpatroon van midden- en hoger opgeleiden is vrij gelijk verdeeld over de vier categorieën, bij de heel laag opgeleiden is te zien dat het grootste deel (een derde), niet meer dan 24 euro heeft uitgegeven. Mensen die meer te besteden hebben, hebben ook meer grote uitgaven gedaan dan mensen die minder te besteden hebben. Bijna 60 procent van de allochtonen tenslotte heeft meer dan 50 euro uitgegeven tijdens het laatste bezoek, bij autochtonen is de verhouding tussen minder dan 50 euro en meer dan 50 euro ongeveer gelijk.

Tabel 4.5 Uitgaven tijdens het laatste recreatieve bezoek aan Rotterdam (%)

	1 tot en met 24 euro	25 tot en met 49 euro	50 tot en met 99 euro	100 euro en meer
<i>geslacht</i>				
man	26	19	27	28
vrouw	26	22	27	25
<i>leeftijd</i>				
13-24 jaar	30	23	24	24
25-44 jaar	22	22	29	27
45-64 jaar	26	19	28	28
65-75 jaar	41	18	23	19
<i>opleiding</i>				
heel laag	33	21	26	21
laag	28	18	27	27
midden	23	21	28	28
hoog	27	22	27	24
<i>inkomen</i>				
sociale minima	34	18	29	19
minimum tot modaal	30	24	24	23
modaal tot 2x modaal	22	20	30	29
meer dan 2x modaal	20	20	27	33
<i>ethniciteit</i>				
autocht.+	28	21	27	24
aandachtsgroep	22	20	27	30
totaal	26	21	27	26

5 Attractiviteit van Rotterdam

In dit laatste hoofdstuk wordt gekeken of Rotterdammers vinden dat hun stad nog aantrekkelijker gemaakt moet worden, en zo ja, waardoor de stad aantrekkelijker gemaakt moet worden.

5.1 Moet Rotterdam nog aantrekkelijker?

Op de vraag of Rotterdam nog aantrekkelijker gemaakt zou moeten worden antwoord 74 procent van alle Rotterdammers positief. Ten opzichte van twee jaar geleden is dat een lichte stijging (+ 3%). Bijna een kwart van de Rotterdammers vindt hun stad al aantrekkelijk genoeg, twee procent heeft geen antwoord gegeven op deze vraag. Naar de persoonskenmerken geslacht en leeftijd bestaan er weinig verschillen, zij het dat iets meer ouderen de vraag niet beantwoord hebben. Bij opleiding en inkomen blijkt dat vooral Rotterdammers met een middelbare of hogere opleiding en met een bovenmodaal inkomen, vinden dat Rotterdam nog aantrekkelijker gemaakt moet worden. Meer autochtone Rotterdammers dan allochtone Rotterdammers tenslotte vinden dat de stad nog aantrekkelijker gemaakt moet worden (tabel 5.1).

Tabel 5.1 Zou Rotterdam naar uw mening nog aantrekkelijker gemaakt moeten worden? (naar persoonskenmerken, in %)

	nee, Rotterdam is aantrekkelijk genoeg	ja, Rotterdam moet aantrekkelijker	geen antwoord	totaal
<i>geslacht</i>				
man	24	74	2	100
vrouw	24	74	2	100
<i>leeftijd</i>				
13-24 jaar	26	73	1	100
25-44 jaar	24	75	1	100
45-64 jaar	23	75	2	100
65-75 jaar	24	70	6	100
<i>opleiding</i>				
heel laag	31	66	3	100
laag	29	69	2	100
midden	20	79	1	100
hoog	18	81	1	100
<i>inkomen</i>				
sociaal minimum	29	69	2	100
tot modaal	25	73	2	100
tot 2x modaal	21	79	1	100
> 2x modaal	21	78	1	100
<i>ethniciteit</i>				
autochtonen	22	77	2	100
niet-westerse allochtonen	29	69	2	100
totaal	24	74	2	100

5.2 Rotterdam aantrekkelijker

Op twee manieren is aan de Rotterdammers gevraagd waardoor de stad nog aantrekkelijker

gemaakt zou moeten worden. Ten eerste is de respondenten een tiental mogelijkheden voorgelegd waarvan men er maximaal drie kon aankruisen. Daarnaast is gevraagd aan welk recreatief doel men een door de gemeente ter beschikking gesteld bedrag van 1 miljoen euro aan uit zou geven. Ook hier kon men kiezen uit een tiental mogelijkheden.

5.2.1 Waardoor moet Rotterdam aantrekkelijker gemaakt worden?

Evenals twee jaar geleden vindt een meerderheid van de Rotterdammers dat de stad aantrekkelijker gemaakt moet worden door het vergroten van de veiligheid. Rotterdammers ouder dan 45 jaar noemen dit wat vaker dan jongere Rotterdammers (tabel 5.2). Ook beter onderhoud en het schoon houden van de openbare ruimte wordt door een grote groep (43%) genoemd. Jongeren noemen vooral meer aantrekkelijke winkels, meer horeca en terrasjes, meer festivals, evenementen en attracties en meer mooie hoge gebouwen, terwijl ouderen het verbeteren van de bereikbaarheid voor de fiets en met het openbaar vervoer en het uitbreiden van het netwerk van wandel- en fietspaden noemen. In dit opzicht verschillen de uitkomsten niet veel van het onderzoek twee jaar geleden.

Tabel 5.2 *Manieren waarop Rotterdam nog aantrekkelijker gemaakt moet worden naar leeftijd (%)*

	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	totaal
vergroten van de veiligheid	49	48	54	55	51
beter onderhoud / schoon houden openbare ruimte	39	43	46	43	43
verbeteren bereikbaarheid auto / parkeervoorzieningen	21	23	23	19	22
meer aantrekkelijke winkels	27	20	17	12	19
verbeteren bereikbaarheid fiets / openbaar vervoer	13	15	18	18	16
uitbreiden netwerk van wandel- en fietspaden	9	11	17	15	13
meer horeca en terrasjes	19	15	8	6	13
meer festivals en evenementen	18	10	7	2	9
meer attracties	15	7	6	3	8
meer mooie hoge gebouwen	10	7	4	3	6
anders, namelijk...	6	10	6	8	8
weet niet	1	1	2	3	2

5.2.2 Wat zou u doen, met een miljoen?

Op de vraag wat men zou doen met 1 miljoen euro antwoord, net als twee jaar geleden, de grootste groep respondenten (23%) het geld te besteden aan diverse kleine leuke dingen in de stad, zoals kleine optredens in de parken en op de pleinen. Ten opzichte van 2003 is dit wel 7 procent gedaald. Iets meer dan één op de vijf Rotterdammers zou het geld gebruiken om winkelstraten aantrekkelijker te maken door bijvoorbeeld sierverlichting op te hangen. Iets meer dan één op de tien Rotterdammers zou het geld besteden voor een bijdrage aan een topsportcentrum met een 400 meter kunstijsbaan en een 50 meter zwembad (2003: 10%) en nog eens één op de tien Rotterdammers zou het geld besteden aan een multicultureel centrum (2003: 11%). Wat opvalt is dat ouderen meer dan gemiddeld het geld zouden besteden aan het binnenhalen van meer zeecruiseschepen (trots, nostalgie). Jongeren daarentegen geven het geld liever uit aan meer uitgaans- en dansgelegenheden en aan een Oud- en Nieuwfeest bij de Erasmusbrug (tabel 5.3). Slechts weinig Rotterdammers lijken er wat voor te voelen het geld uit te geven aan een nieuw te bouwen Kuip.

Tabel 5.3 *Attracties waaraan Rotterdammers één miljoen euro zouden besteden om zodoende Rotterdam aantrekkelijker te maken (%)*

	13-24 jaar	25-44 jaar	45-64 jaar	65-75 jaar	totaal
kleine leuke dingen in de stad, zoals kleine optredens	28	24	22	17	23
aantrekkelijker maken van winkelstraten	21	21	24	26	22
bijdrage aan een topsportcentrum	11	12	13	15	13
aan een multicultureel centrum	12	11	11	5	10
Oud- en Nieuwfeest bij de Erasmusbrug	14	10	5	2	8
binnenhalen van meer zeecruiseschepen	3	4	10	17	7
Rotterdam als startplaats van de Tour de France	5	6	7	7	6
meer uitgaans- en dansgelegenheden	18	5	3	1	6
bouw van een nieuw stadion De Kuip	4	3	2	4	3
online gamecenter (computerspelletjes en software)	7	1	0	1	2
aan iets anders	5	6	5	5	6
geen antwoord	2	3	4	6	3

Bijlagen

BIJLAGE I: RESPONS EN REPRESENTATIVITEIT

De respons op de Vrijtijdsomnibus 2005 bedroeg 46%: 2.878 respondenten uit een steekproef van 6.200. Daarmee is de respons dit jaar lager dan twee jaar geleden, toen zij 56% bedroeg, en ook lager dan die van vier jaar geleden, toen ze 51% bedroeg. Deze respons van de VTO van 2005 is ongeveer gelijk aan de respons bij de "gewone" Omnibusenquête (2005: %). De dalende trend in de responsbereidheid is duidelijk te zien. Toch scoort Rotterdam met een dergelijk responspercentage zeker niet slecht.

Bij deze responspercentages moet worden bedacht, dat ieder formulier dat om welke reden dan ook niet ingevuld is geretourneerd tot de non-respons is gerekend; dus ook formulieren voor mensen die inmiddels niet meer bereikbaar zijn door bijvoorbeeld verhuizing of overlijden. Veel onderzoeksbureaus tellen zulke mislukte contacten niet mee bij de bepaling van het responspercentage. Al met al is een respons zoals hierboven weergegeven zeker niet slecht voor schriftelijke enquêtes in een stad als Rotterdam; het CBS kampt bijvoorbeeld bij haar landelijke enquêtes in de grote steden met een slechtere en selectievere respons, en overall kampen markt- en opinieonderzoeksbureaus met een dalende responsbereidheid.

In dit respondentenbestand van 2.878 personen bleken in absolute zin Antillianen en Kaapverdianen (en in mindere mate Marokkanen) nog wat te klein om er (per groep afzonderlijk) uitspraken over te kunnen doen. Daarom is in de laatste fase van het veldwerk nog eens een extra steekproef getrokken waardoor 500 personen van deze bevolkingsgroepen aangeschreven konden worden. Van deze groep hebben (tot de sluitingstermijn, en zonder rappèl) 84 personen gerepondeerd. Deze extra respondenten zijn aan het respondentenbestand toegevoegd. Uiteindelijk resulteert dan een bestand met 2962 respondenten.

In deze Bijlage wordt aan de hand van een aantal algemene persoonskenmerken de representativiteit van de uiteindelijke netto steekproef (de respons) besproken. Daartoe worden kenmerken van de respondenten vergeleken met die van de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar.

I.1 Geslacht en leeftijd

In tabel I.1 staat de verdeling van de respondenten naar geslacht en naar leeftijd van de Vrijtijdsomnibus 2005 en van de Rotterdamse bevolking begin 2005. Vrouwen en jongeren blijken oververtegenwoordigd. Dat vrouwen beter responderen is traditioneel en kwam ook voor in de vorige Vrijtijdsomnibus. De hogere aantallen jongeren wordt verklaard door de oververtegenwoordiging in de steekproef, niet door hun hogere responsbereidheid.

Op verzoek van de DSO (nu JOS) zijn er extra 13 t/m 23 jarigen getrokken opdat er voldoende in het responsbestand zouden zitten om voor die groep afzonderlijk statistisch betrouwbare uitspraken te kunnen doen. Omdat het basisbestand van de VTO daardoor per definitie geen afspiegeling meer vormt van de Rotterdamse bevolking naar leeftijd, moet worden herwogen¹. In onderstaande tabellen is daarom naar geslacht, leeftijd, etniciteit en deelgemeente het aantal respondenten zowel ongewogen als gewogen opgenomen. De herweging is alleen naar leeftijd uitgevoerd, maar er is wel rekening gehouden met verschillen in responsbereidheid². Dat betekent dat de 'scheve' verdeling naar leeftijd in het respondentenbestand met behulp van het responspercentage naar leeftijd wordt teruggebracht naar de leeftijdsverdeling in de bevolking van Rotterdam. Het gevolg is dat de leeftijdsverdeling niet honderd procent overeenkomt met die in de bevolking, maar dat daarin ook de verschillen in responsbereidheid

¹ De 84 respondenten die door de extra steekproef zijn binnengehaald, zijn buiten de herweging gehouden, omdat de vergelijkbaarheid met de totale bevolking van Rotterdam niet meer zou op gaan (het betreft hier immers alleen Antillianen, Kaapverdianen en Marokkanen). Zij zijn na de herweging weer aan het bestand toegevoegd (technisch: hun weefactor is op 1 gezet).

² De responspercentages zijn berekend door het aantal respondenten te delen door de potentiële respondenten in het steekproefbestand (van 6.200 personen). In dit steekproefbestand zijn de 13-23 jarigen ook al oververtegenwoordigd.

terug zijn te zien (zoals dat ook geldt bij responsverschillen naar geslacht en etniciteit). Daardoor is een vergelijking van de uitkomsten met die van twee jaar geleden (VTO 2003) ook goed te maken, omdat toen de verschillen in responsbereidheid ook direct doorklonken in het respondentenbestand.

Tabel I.1: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar geslacht en naar leeftijd.

	VTO '05 (najaar '05) (ongewogen)		VTO '05 (najaar '05) (gewogen)		Bevolking Rotterdam (01?01?2005)	
	absoluut	in %	absoluut	in %	absoluut	in %
Geslacht: Man	1.266	43%	1.283	43%	234.656	50%
Vrouw	1.696	57%	1.679	57%	234.268	50%
<i>Totaal</i>	<i>2.962</i>	<i>100%</i>	<i>2.962</i>	<i>100%</i>	<i>468.924</i>	<i>100%</i>
Leeftijd: 13 tot 25 jaar	789	27%	530	18%	96.264	21%
25 tot 45 jaar	1.008	34%	1.171	40%	191.848	41%
45 tot 65 jaar	843	28%	942	32%	134.532	29%
65 t/m 75 jaar	322	11%	319	11%	46.280	10%
<i>Totaal</i>	<i>2.962</i>	<i>100%</i>	<i>2.962</i>	<i>100%</i>	<i>468.924</i>	<i>100%</i>

I.2 Etniciteit

Tabel I.2 geeft de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit. Autochtonen ('Nederlanders') zijn wat oververtegenwoordigd. Allochtonen uit 'overige arme landen' en uit de 'overige rijke landen' (inclusief de groep van Noord-mediterranen die voorheen apart werd benoemd) zijn licht ondervertegenwoordigd.

Ten opzichte van de VTO 2003 zijn de Antillianen, allochtonen uit de 'overige rijke landen' en 'overige arme landen' wat beter vertegenwoordigd en de Turken wat minder.

Goed te zien is ook dat door de herweging naar leeftijd het aandeel van de allochtonen iets kleiner wordt. De allochtone bevolkingsgroep is een jonge bevolkingsgroep, en daardoor zijn ze relatief ook wat oververtegenwoordigd in de leeftijdsgroep 13-23 jaar.

Tabel I.2: Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit.

	VTO '05 (najaar '05) (ongewogen)		VTO '05 (najaar '05) (gewogen)		Bevolking Rotterdam (01-01-2005)	
	absoluut	in %	absoluut	in %	absoluut	in %
Surinamers	255	9%	243	8%	42.736	9%
Antillianen/Arubanen	111	4%	105	4%	15.177	3%
Turken	161	5%	156	5%	33.852	7%
Marokkanen	128	4%	117	4%	25.130	5%
Kaapverdianen	100	3%	90	3%	12.251	3%
Overige arme landen	207	7%	198	7%	40.829	9%
<i>Subtotaal arme landen</i>	<i>962</i>	<i>32%</i>	<i>909</i>	<i>31%</i>	<i>169.975</i>	<i>36%</i>
Autochtonen	1.760	59%	1.807	61%	255.425	54%
Rijke landen (incl. Nrd-med.)	240	8%	248	8%	43.524	9%
<i>Totaal</i>	<i>2.962</i>	<i>100%</i>	<i>2.964</i>	<i>100%</i>	<i>468.924</i>	<i>100%</i>

I.3 Deelgemeente

Tabel I.3 geeft tenslotte de verdelingen naar deelgemeente.

Tabel I.3: *Verdeling van de respondenten en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar deelgemeente.*

	VTO '05 (najaar '05) (ongewogen)		VTO '05 (najaar '05) (gewogen)		Bevolking Rotterdam (01-01-2005)	
	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>	<i>absoluut</i>	<i>in %</i>
Stadscentrum	197	7%	196	7%	26.299	6%
Delfshaven	329	11%	319	11%	57.934	12%
Overschie	122	4%	129	4%	12.380	3%
Noord	253	9%	254	9%	42.191	9%
Hillegersberg-Schiebroek	180	6%	182	6%	30.194	6%
Kralingen-Crooswijk	253	9%	249	8%	42.574	9%
Prins Alexander	428	14%	437	15%	66.232	14%
Feijenoord	312	11%	308	10%	56.643	12%
IJsselmonde	296	10%	294	10%	45.094	10%
Charlois	267	9%	262	9%	50.540	11%
Hoogvliet en Pernis	208	7%	209	7%	31.582	7%
Hoek van Holland	116	4%	122	4%	7.261	2%
<i>Totaal</i>	<i>2.961</i>	<i>100%</i>	<i>2.961</i>	<i>100%</i>	<i>468.924</i>	<i>100%</i>

De spreiding van de respondenten over de deelgemeenten is zeer goed, waarbij de deelgemeente aandelen eigenlijk nooit meer afwijken dan 1 procentpunt. Wel zeer opvallend is het aandeel dat Hoek van Holland inneemt: in de bevolking van Rotterdam 2 procent, in het respondentenbestand 4 procent: twee keer zoveel als in werkelijkheid³.

I.4 Conclusie

Voor zover op verifieerbare kenmerken valt na te gaan, is ook dit jaar de respons op de Vrijtijds-omnibusenquête voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar, al zijn vrouwen, Rotterdammers boven de 45 jaar en autochtonen wat oververtegenwoordigd, en mannen, jongeren en enkele specifieke groepen allochtonen wat ondervertegenwoordigd. De respons van allochtonen uit arme landen (doorgaans de "moeilijkste" groep) is echter een stuk beter dan in voorgaande enquêtes.

Voor de selectiviteit van de respons op enquêtes kan een aantal verklaringen worden bedacht, die impliceren dat een oplossing van deze problematiek niet zo simpel is. Zo zijn frequent verhuizende mensen (letterlijk) moeilijk te achterhalen, evenals mensen die niet wonen op het adres waar ze door Burgerzaken geacht worden te wonen. Dit impliceert in een aantal opzichten ook een selectiviteit.

Daarnaast valt niet te vermijden, dat - ondanks de moeite die gedaan wordt om de vragen in de enquête zo begrijpelijk mogelijk te formuleren - dergelijke vragenlijsten voor een aantal mensen toch te hoog gegrepen zijn. Dat geldt met name voor mensen die de Nederlandse taal slecht beheersen. En tenslotte moet ook gevreesd worden, dat de grote stad een aantal inwoners heeft die steeds minder ontvankelijk zijn voor

³ Ook dit is het gevolg van een ophoging in het steekproefbestand. Door het verzoek (van S & R) om te zorgen voor voldoende respondenten in alle deelgemeenten (waardoor er extra personen zijn getrokken in de deelgemeenten: Stadscentrum, Overschie en Hoek van Holland) zijn deze deelgemeenten nu ook wat oververtegenwoordigd. Omdat het om relatief kleine afwijkingen en kleine aantallen gaat, is besloten hierop niet te herwegen.

vormen van maatschappelijke participatie zoals het deelnemen aan een gemeentelijke enquête. In dat opzicht is wellicht ook een vergelijking te trekken met de selectieve opkomst bij verkiezingen en de ontwikkelingen daarin.

Al met al moet worden geconcludeerd, dat de Vrijtijdsomnibusenquête 2005 een zekere mate van selectiviteit in zijn respons kent, die voor een belangrijk deel moeilijk tot niet te voorkomen is, en waarmee bij de interpretatie van resultaten rekening moet worden gehouden. De mate waarin deze selectiviteit uitkomsten beïnvloedt, moet echter ook niet overschat worden. Zo valt eenvoudig na te rekenen, dat als bijvoorbeeld 50% van de autochtonen (inclusief rijke landen) het eens is met een bepaalde stelling, en 25% van de allochtonen uit arme landen, hiervoor in de enquête voor de totale Rotterdamse bevolking 42,3% zal worden gemeten, terwijl dit 40,9% had moeten zijn. Een dergelijk verschil ligt in de orde van grootte van de betrouwbaarheidsmarge van de enquête (zie Bijlage III), en is niet significant. (Bovendien is het in zo'n geval wellicht interessanter te weten dat autochtonen en allochtonen kennelijk zo sterk verschillen, dan hoeveel het totale gemiddelde precies bedraagt...).

BIJLAGE II: VRAGEN OVER RECREATIEF BEZOEK AAN ROTTERDAM

Nu volgen enkele vragen over recreatieve bezoeken aan Nederlandse steden en (het centrum van) Rotterdam in het bijzonder

1. Wat zijn de drie belangrijkste recreatieve activiteiten die u doorgaans in Rotterdam onderneemt?

(Niet meer dan 3 activiteiten aankruisen)

☐ winkelen voor het plezier	☐ museumbezoek
☐ terrasje pakken	☐ attracties bezoeken
☐ uit eten gaan / lunchen	☐ wandelen / stad bekijken
☐ uitgaan / nachtleven	☐ evenementen / festivals bezoeken
☐ theater- / concertbezoek	☐ bezoek sportwedstrijd / sportevenement
☐ bioscoopbezoek	☐ anders namelijk <input type="text"/>
	☐ geen van deze activiteiten

2. Welke van onderstaande andere steden heeft u in de afgelopen 3 maanden (in juli/augustus/ september) bezocht met een recreatief motief? Dat wil zeggen voor ontspanning en/of plezier. Niet voor werk, school of bezoek aan familie of vrienden.

☐ Rotterdam	☐ Groningen
☐ Amersfoort	☐ Haarlem
☐ Amsterdam	☐ Hengelo
☐ Breda	☐ Leeuwarden
☐ Delft	☐ Leiden
☐ Den Bosch	☐ Maastricht
☐ Den Haag	☐ Schiedam
☐ Deventer	☐ Tilburg
☐ Dordrecht	☐ Utrecht
☐ Gouda	
☐ andere stad namelijk	☐ geen van deze steden

3. Hoe vaak per jaar onderneemt u een recreatieve activiteit in Rotterdam (winkelen voor plezier, een attractie, evenement of festival bezoeken, uit eten, museumbezoek, naar theater of bioscoop, enz.) ?

(Probeer een schatting te maken van het aantal keer dat u om dergelijke redenen de stad in gaat)

keer

De volgende vragen gaan over de laatste keer dat u in de afgelopen drie maanden zo'n recreatief bezoek aan de stad Rotterdam heeft gebracht

4. Hoe zag dat laatste recreatieve bezoek (dus in juli/augustus/september) binnen Rotterdam eruit? Welke soort voorzieningen en/of evenementen heeft u toen tijdens dat bezoek bezocht?

Kruis de activiteiten aan die u tijdens uw laatste bezoek heeft gedaan en die bij elkaar minstens zo'n 2 uur hebben geduurd.

Het kan dus zijn dat u eerst naar een museum bent geweest en vervolgens nog wat op de Lijnbaan heeft gewinkeld en vervolgens in de stad bent blijven eten voor u weer naar huis ging.

U kruist dan aan: museumbezoek, winkelen in de binnenstad, uit eten gaan. Als u die laatste keer alleen een avondje naar de film bent geweest, kruis dan alleen het vakje voor bioscoopbezoek aan.

☐ ik heb de laatste 3 maanden geen recreatief bezoek aan R'dam gebracht	
☐ winkelen in de binnenstad	☐ Rotterdamse musea
☐ winkelen elders in Rotterdam	☐ terrasje pakken
☐ uit eten / lunchen in restaurant / eetcafé	☐ rondwandelen (rivieroevers, Kop van Zuid)
☐ uitgaan (disco, horeca, muziekcafé, etc.)	☐ rondwandelen in stadsparken
☐ theater- / concertbezoek	☐ rondwandelen elders in de stad
☐ bioscoopbezoek	☐ bezoek aan sportwedstrijden
☐ bezoek aan attractie (Spido, Euromast, diergaarde Blijdorp)	☐ evenementen en festivals bezoeken
	☐ anders namelijk <input type="text"/>

5. Hoe lang heeft dit laatste bezoek in Rotterdam geduurd?

 uur

6. Wat was uw vervoerswijze binnen Rotterdam? Van welke vervoermiddelen heeft u toen gebruik gemaakt? (U kunt meer dan één vervoerswijze aankruisen)

☐ lopend	
☐ tram / bus / metro / trein	
☐ fiets / brommer	
☐ auto / motor	
☐ boot	
☐ anders namelijk	<input type="text"/>

7. Was u dit laatste bezoek alleen of samen met anderen?

☐ alleen	
☐ met partner	
☐ met één of meer vriend(en) en/of vriendin(nen), familie	
☐ met het gezin, geen kinderen jonger dan 12 jaar	
☐ met het gezin waaronder <input type="text"/> kinderen jonger dan 12 jaar (aantal kinderen invullen)	
☐ met mijn ouder(s)	
☐ anders	

8. Kunt u bij benadering zeggen hoeveel u zelf toen tijdens dat hele bezoek heeft uitgegeven?

Wat anderen tijdens dit laatste bezoek voor u hebben betaald moet u niet meerekenen.

 euro

Nu weer voor iedereen

9. Zou Rotterdam naar uw mening nog aantrekkelijker gemaakt moeten worden?

- nee, Rotterdam is al aantrekkelijk genoeg
 ja

10. Zo ja waardoor? (niet meer dan 3 antwoorden aankruisen)

- vergroten van de veiligheid
 beter onderhoud en schoon houden van de openbare ruimte
 verbeteren van de bereikbaarheid met de auto en parkeervoorzieningen
 verbeteren van de bereikbaarheid met de fiets en het openbaar vervoer
 uitbreiden van het netwerk van wandel- en fietspaden
 meer horeca en terrasjes
 meer aantrekkelijke winkels
 meer festivals en evenementen
 meer attracties
 meer mooie hoge gebouwen
 anders namelijk
 weet niet

11. Stel, u hebt namens de gemeente 1 miljoen euro om Rotterdam aantrekkelijker te maken en te zorgen dat er meer te doen is in de vrije tijd. Waar zou u dit geld het eerst aan besteden?

(niet meer dan één mogelijkheid aankruisen)

- aan het binnenhalen van meer zeecruiseschepen
 Rotterdam als de startplaats van de Tour de France
 diverse kleine leuke dingen in de stad, kleine optredens in de parken en op de pleinen
 het stimuleren van (nog meer) mooie boten en veerverbindingen over de rivier, zoals de Fast Ferry naar Dordrecht
 aan meer uitgaans- en dansgelegenheden
 een bijdrage aan een topsportcentrum met een 400 meter kunstijsbaan en een 50 meter zwembad.
 aan een multicultureel centrum; een podium voor niet-westerse cultuur en cultuuruitingen
 aan het aantrekkelijker maken van winkelstraten door bijvoorbeeld verlichting
 aan

BIJLAGE III: DE BETEKENIS VAN DE PERCENTAGES; SIGNIFICANTIE

III.1 Percentages

In de tabellen in dit rapport staan de uitkomsten in percentagevorm weergegeven. Dit is gedaan omdat percentages in populaties van verschillende grootte (bijvoorbeeld: de steekproef versus heel Rotterdam) onderling gemakkelijker te vergelijken zijn dan aantallen.

Metingen via een steekproef leveren een schatting van de werkelijkheid. Het toevalskarakter van de steekproef heeft als consequentie, dat schatting en werkelijke waarde ten gevolge van het toeval kunnen afwijken. (*Daarnaast* zijn ook afwijkingen mogelijk ten gevolge van andere zaken dan het toeval, zoals onder- en oververtegenwoordigingen van bepaalde categorieën respondenten, bijvoorbeeld door selectieve non-respons.) Deze mogelijke afwijkingen ten gevolge van het toeval kunnen worden uitgedrukt in statistische betrouwbaarheidsmarges. Gangbaar hierbij is een uitdrukking in 95%-betrouwbaarheidsmarges.

De 95%-betrouwbaarheidsmarge bij een steekproefpercentage en een steekproefgrootte geeft aan, hoe groot de afwijking van de geschatte waarde met de werkelijke waarde zou kunnen zijn ten gevolge van het toeval. De betekenis van zo'n marge is, dat, indien de steekproef en de meting vele malen zouden worden herhaald, en steeds een 95%-betrouwbaarheidsmarge zou worden bepaald, de werkelijke waarde zich in 95 van de 100 gevallen binnen de betrouwbaarheidsmarge zal bevinden.

Een betrouwbaarheidsmarge (dus: de onnauwkeurigheid) is kleiner naarmate de steekproef groter is, maar verschilt ook met het gemeten percentage: percentages van rond de 50% hebben de grootste onnauwkeurigheid, en hoe verder het percentage van de 50% af zit, hoe kleiner de onnauwkeurigheid¹. Dit betekent in het bijzonder ook, dat bij heel kleine percentages die zijn veroorzaakt door één of twee respondenten nog sprake kan zijn van een toevalstreffer, maar dat dit niet kan worden gezegd als het wat meer respondenten betreft.

De volgende tabel geeft voor in steekproeven of delen daarvan gemeten percentages de betrouwbaarheidsmarges voor een meting van 50% (dus voor het ongunstigste geval), en ter illustratie ook voor een meting van 10- of 90%.

Figuur III.1: De 95%-betrouwbaarheidsmarges van gemeten percentages.

Bij een (deel-)steekproefomvang van:	is 10% eigenlijk:	is 50% eigenlijk:	is 90% eigenlijk:
50	10% ± 8%	50% ± 14%	90% ± 8%
100	10% ± 6%	50% ± 10%	90% ± 6%
150	10% ± 5%	50% ± 8%	90% ± 5%
200	10% ± 4%	50% ± 7%	90% ± 4%
250	10% ± 4%	50% ± 6%	90% ± 4%
500	10% ± 3%	50% ± 4%	90% ± 3%
3.227 (Omnibusenquête A+B)	10% ± 1%	50% ± 2%	90% ± 1%
4.789 (volledige Omnibusenquête)	10% ± 1%	50% ± 1%	90% ± 1%

Voorbeeld: als in een steekproef(-deel) van 500 ondervraagden 50% een bepaald antwoord geeft, moet dit gelezen worden als 50% ± 4%, ofwel 46- à 54 procent. Bij kleinere of grotere gemeten percentages wordt deze marge kleiner.

III.2 Vergelijkingen

Ook bij de vergelijking van percentages of verdelingen (bijvoorbeeld: tussen mannen en vrouwen, of tussen dit jaar en vorig jaar) is het mogelijk dat een gemeten verschil slechts veroorzaakt is door het toevalskarakter van de steekproef of steekproeven. Het gemeten verschil heet in dat geval niet 'significant'. Voor de bepaling of het verschil tussen twee gemeten percentages groot genoeg is om significant te zijn, bestaan wiskundige technieken: de zogeheten t-toets. Van de uitkomsten van zo'n toets is echter geen eenvoudig leesbaar en interpreteerbaar overzicht te geven zoals met betrouwbaarheidsmarges is gedaan in figuur III.1. Wèl kan in het algemeen gesteld worden, dat de grens tussen 'significant' en 'niet-significant' wat kleiner is dan het totaal van de beide betrouwbaarheidsmarges. Voorbeeld: iets is niet aantoonbaar toegenomen als het vorig jaar volgens de Omnibusenquête 50% was en dit jaar 52%. Een stijging van 10- naar 12% daarentegen is wèl significant.

Daarmee moge de boodschap zijn, dat in het algemeen verschillen of afwijkingen van 1- à 2% niet als verschillen mogen worden beschouwd, maar evengoed door het toevalskarakter van de steekproeven kunnen zijn veroorzaakt.

III.3 Gemiddelden

Ook om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten gemiddelden (bijvoorbeeld het verschil tussen twee rapportcijfers) significant is of slechts veroorzaakt is door het toevalskarakter van de steekproeven, kan een t-toets worden verricht. Hoewel ook hier het precieze resultaat van geval tot geval verschilt, en met name ook afhangt van de gemeten waarden en de spreiding rond de gemiddelden, geldt in de praktijk in het algemeen, dat verschillen in rapportcijfers van 0,2 en hoger significant zijn. (Bij een meting over een *deel* van de steekproef - bijvoorbeeld: over alleen de Rotterdamse *mannen* - ligt deze grens hoger.)

Noten

1. Bij het berekenen van de betrouwbaarheidsmarge bij percentages kan worden uitgegaan van de volgende benaderende formule:
absolute 95%-betrouwbaarheidsmarge bij p% = $1,96 \times \sqrt{p(100-p)} / \sqrt{(n-1)}$,
waarbij n de omvang van de (deel-) steekproef is.
Een gemeten percentage van 50% in de totale Omnibusenquête (A- plus B- plus C-lijst) heeft dus een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50)} / \sqrt{4.788} = 1,4\%$. Evenzo heeft een gemeten percentage van 1% een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99)} / \sqrt{4.788} = 0,3\%$.
Bij alleen de 2.101 mannen in de totale enquête heeft een gemeten percentage van 50% evenwel een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50)} / \sqrt{2.100} = 2,1\%$, en een gemeten percentage van 1% een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99)} / \sqrt{2.100} = 0,4\%$.

Publicatieoverzicht COS

Titel rapport (uitgave)	jaar
ALGEMEEN	
Binnenstadsmonitor 2005	2005
Staat van Rotterdam 2005	2005
Feitenkaart Omnibusenquête 2005	2005
Kerncijfers Rotterdam 2005	2005
Feitenkaart Rotterdam in Europees perspectief	2004
Staat van de jeugd	2004
Catalogus Rotterdamse Monitors 2004	2004
De G4 in de peiling	2003
Monitor Prins Alexander 2003	2003
Stadspeiling Vlaardingen 2003	2003
ARBEID EN INKOMEN	
Monitor Gemeentelijke Lastendruk Rotterdam, 2003-2006*	2006
Feitenkaart Inkomensbronnen Rotterdam en regio 2002	2005
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam en regio 2002	2005
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam op deelgemeente- en buurtniveau 2002 (2e druk)	2005
Rotterdamers over werken bij de gemeente 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
De Rotterdamse marktbezoeker 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Feitenkaart Economie en Arbeidsmarkt in Rotterdam	2005
Economische statistiek per deelgemeente	2004
Monitor vraagzijde arbeidsmarkt havengebonden cluster Rijnmond. Een pilot	2004
Dagindeling van Rotterdamers	2002
BEVOLKINGSGROEPEN	
Monitor allochtone ouderen IJsselmonde	2005
Minderhedenmonitor 2003. Integratie en inburgering (i.s.m. ISEO)	2004
Sociale integratie en de islam in Rotterdam	2004
Emancipatiemonitor Rotterdam 2004	2004
Lus di Trafiko in 2003. Het jaar van de uitvoering	2004
Feitenkaart Kerncijfers Antillianen in Rotterdam	2004
Prognose bevolkingsgroepen Rotterdam 2017	2003
De maatschappelijke rol van de Rotterdamse moskeeën	2003
Migranten op de Rotterdamse woningmarkt: verhuisstromen en zoekervaringen binnen het aanbodmodel	2001
COMMUNICATIE EN KLANTTEVREDENHEID	
Rapportage Mediagebruik Rotterdamse Ambtenaren	2005
Tevredenheidsmeting Feijenoord	2005
Rotterdamers over de Dienst Burgerzaken. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting 2005. Middelland	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting 2005. Tussendijken	2005
Rotterdam bekeken en beluisterd in 2004	2004
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting 2004 Spangen	2004
Klanten over het City Informatie Centrum	2004
Bekendheid met Rotterdamse trouwlocaties	2002
Bekendheid en waardering stadsregio Rotterdam	2002
DEMOGRAFIE	
Trendprognose Rotterdam 2020	2006
De bevolkingsontwikkeling van Rotterdam 2003-2004	2004
Huishoudensprognose Rotterdam 2017	2003
Inpakken en wegwezen. Migratie-onderzoek Rotterdam en regio 1998-2000	2002
Verhuizen in Rotterdam. Onderzoek verhuisbewegingen 1995-2000	2002
KUNST EN CULTUUR	
Rotterdamers en de bibliotheek 2005. Resultaten uit de afgelopen Omnibusenquêtes	2005
Cultuurparticipatie van Rotterdamers in 2003	2004
Belangstelling voor opera in Rotterdam 2004	2004
Cultuurparticipatie van Almeerders in 2002	2003
Museumbezoek in de stadsregio Rotterdam	2002

Publicatieoverzicht COS (vervolg)

Titel rapport (uitgave)	jaar
LEEFBAARHEID EN VEILIGHEID	
Monitor hot spots Rotterdam. Derde meting (2005)	2005
Nulmeting Leefbaarheid Opvang Pijnackerstraat Oude Noorden	2005
Rotterdamers over het milieu 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Blokken aan de Laan. Effecten van de fysieke aanpak van twee bouwblokken in de hot spot Dordtselaan	2005
Woonwensen van WBR-huurders in Nieuw Crooswijk	2003
Bewonersonderzoek afvalscheiding	2003
Monitor Delfshaven Schoon najaar 2002	2003
Hondenpoep onder de loep	2003
Bovengrondse problemen bij ondergrondse containers	2002
ONDERWIJS	
Leerlingprognoses primair onderwijs Rotterdam 2004-2019	2005
Integratie in het primair onderwijs Rotterdam	2005
Wonen en leren van volwassenen in de regio	2005
Belangstelling Openbaar Daltononderwijs Papendrecht	2004
Doelgroepen van educatie 2001	2001
POLITIEK EN BESTUUR	
Analyse deelraadsverkiezingen 2006	2006
Analyse gemeenteraadsverkiezingen 2006	2006
Feitenkaart 9e Belevingsmonitor	2005
Jong en veelkleurig onderweg naar de stembus	2001
RUIMTELIJKE ORDENING EN VERKEER	
Belevingsonderzoek groene golf Schiekade / Schieweg	2006
Rotterdamers over imago-bepalende plekken in de openbare ruimte	2005
Rotterdamers over het verkeer 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Rotterdamers en parkeren 2002. Resultaten uit de Omnibusenquête 2002	2002
Rotterdamers en fietsen. Resultaten uit de Omnibusenquête 2001	2001
SOCIAAL BELEID	
Sociale Kaart 2004 stadsregio Rotterdam	2004
VRIJETIJSBESTEDING	
Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2005. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2005	2006
Relevante trends voor het vrijwilligerswerk in 2020	2006
Rotterdamers in de wintermaanden van 2005	2005
Joffen in Feijenoord	2005
Rotterdamers in hun vrije tijd 2003. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2003	2004
Recreatief bezoek van Rotterdamers aan Rotterdam 2003. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2003	2004
Vrijtijdsdeelname onder 55-plussers	2003
Rotterdamse bezoekers van openbaar groen 2001	2003
Tijdsbesteding en uitgaansgedrag van Rotterdamse jongeren	2002
Omgevingsanalyse sport en bewegen in Noord aan de Rotte	2002
WELZIJN EN VOLKSGEZONDHEID	
Jonge moeders in Rotterdam. Stand van zaken 2004	2004
Kinderen en opvang. Monitor kinderopvang Rotterdam 2002	2002
WONEN	
Kans van slagen. Monitor Woonruimteverdeling stadsregio Rotterdam 2005 kwartaal 4	2006
Feitenkaart Aandachtsgroepen volkshuisvestingsbeleid Rotterdam en regio 2002	2005
Evaluatie experiment huisvestingsvergunning	2005
Bewonersonderzoek Nesselande	2005
Monitor Aanbodmodel Rotterdam 2003	2004
Woningmarktonderzoek gemeente Albrandswaard 2004	2004
Bewoners van nieuwbouwwoningen in Hoge Heren en Hoge Erasmus	2003
Huursubsidie en Vangnetregeling Rotterdam '00/'01 en '01/'02	2003
De markt voor koopwoningen in 2002	2003
Woonwensenonderzoek onder ouderen van 55 jaar e.o. in Maassluis	2003
Quick scan van de Rotterdamse kamermarkt	2003
Kopers van nieuwbouwwoningen in Nesselande	2003
OVERIG	
Rapportage Warmtekrachtkoppeling Bergschenhoek	2005
Rotterdamers en computers 2005. Resultaten uit de Omnibusenquête 2005	2005
Evaluatie stoelmassage dS+V. Resultaten uit een enquête bij drie dS+V-afdelingen	2004

Bovenstaand overzicht is een greep uit het publicatieaanbod van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek. Een compleet publicatieoverzicht is te raadplegen op Internet: <http://www.cos.nl>.